

Zpráva z pracovní cesty

Zprávu podává: **Mgr. Tereza Šorejsová** (Ústřední knihovna ČVUT)

Doba trvání cesty: **9. – 12. května 2022**

Navštívené instituce: **ETH Zürich – ETH Bibliothek**

Universität Zürich - Universitätsbibliothek Zürich

Zentral Bibliothek Zürich

Cíl pracovní cesty:

Navštívené švýcarské knihovny jsou zakládajícími členy Swiss Library Service Platform (SLSP), společnosti, která provozuje národní knihovní platformu swisscovery. Platforma je provozována v systému Alma společnosti Ex Libris a do provozu byla uvedena v prosinci 2020. V jednom vyhledávacím rozhraní sdružuje vědecké zdroje z celkem 492 švýcarských knihoven.

Národní technická knihovna v rámci projektu CARDS (Czech Academic and Research Discovery Services) přišla s návrhem na pořízení nového perspektivního knihovní systému nové generace jako součást sdílené platformy pro efektivní správu a zpřístupnění tištěných, digitálních a elektronických informačních zdrojů. Centrální platforma by měla být společná pro všechny knihovny, které se do projektu zapojí. Ústřední knihovna ČVUT má zájem se projektu zúčastnit a od začátku roku 2022 se na přípravách projektu spolupodílí.

V rámci příprav projektu jsem absolvovala několik online prezentací různých zahraničních konsorcií, včetně švýcarského, které byly organizovány pro celou komunitu VŠ knihoven zapojených do projektu. Teprve poté, co si člověk v hlavě některé myšlenky z předešlých prezentací ujasní a utříbí, začnou ho napadat další otázky. To byl jeden z důvodů, proč jsem se rozhodla spolu s kolegyní Helenou Kovářikovou navštívit vybrané knihovny ve švýcarském Curychu a zjistit jejich zkušenosti se swisscovery, SLSP a konsorciem jako takovým.

Cílem návštěvy bylo se seznámit s knihovním softwarem Alma a vzhledem k tomu, že v době cesty nebylo jasné, jak bude české konsorcium vypadat, jak bude fungovat, a jaká bude jeho topologie, tak zjistit, jaké možnosti Alma v rámci hierarchie konsorcia nabízí, a jakým způsobem je to uchopeno v rámci swisscovery z pohledu univerzitní knihovny.

Smyslem této cestovní zprávy není podat vyčerpávající elaborát o tom, jak Alma funguje v rámci konsorcia. Ale spíše poskytnout další dílky do skládačky, kterou si člověk během příprav na PNG tvoří.

Představení knihoven

ETH-Bibliothek¹ (Eidgenössische Technische Hochschule Zürich) (dále v textu ETH)

Polytechnická univerzita má v rámci komunity švýcarských vysokých škol zvláštní postavení. Spolu se svou sesterskou institucí, Spolkovou vysokou technickou školou v Lausanne, jsou jediné dvě vysoké školy ve Švýcarsku, které nepatří kantonu, ale jde o federální vysoké školy a jsou tak přímo řízeny federální vládou. Obě vysoké školy a další čtyři výzkumné ústavy tvoří tzv. ETH Domain², úzce spolupracující síť, díky níž má švýcarský výzkum vynikající postavení na mezinárodní úrovni. (Rozpočet univerzity je tak tvořen na národní úrovni, část tvoří i firmy, ale asi to není tolik jako dřív, jde spíše o konkrétní projekty).

Zvláštní postavení v rámci komunity švýcarských knihoven mívala také Knihovna ETH. Před vznikem SLSP existovalo ve Švýcarsku již několik spolupracujících sítí knihoven, největší z nich byla síť NEBIS. Tu tvořilo cca 140 knihoven a jednou ze služeb byl společný centrální katalog. Zodpovědnost za NEBIS nesla právě Knihovna ETH, která celou síť koordinovala a řídila. Pro ETH přinesl vznik nového konsorcia velkou změnu v jejím postavení. Znamenalo to pro ni ztrátu vlivu a soustředí se nyní více na potřeby své univerzity, na podporu výuky a vědy. Knihovna není hodnocena pouze podle toho, co se najde a vyhledá v jejím katalogu. Navíc musí obhajovat činnost i rozpočet před vlastní školou, a to zejména v posledních letech, kdy ztrácí zákazníky mj. z řad průmyslu.

Universitätsbibliothek Zürich³ (dále v textu UB) + **Zentral Bibliothek⁴** (dále v textu ZB)

Obě knihovny není možné představovat odděleně, protože společná historie sahá daleko do minulosti a současná podoba vzájemné spolupráce trvá již 20 let.

ZB vznikla původně jako klášterní knihovna a postupně se stala knihovnou kantonální, městskou i univerzitní. Podobně jako v jiných knihovnách, které slouží zároveň univerzitě i široké veřejnosti i zde docházelo od počátku založení univerzity 1835 k neshodám mezi členy univerzity a městskou knihovnou, kdo bude mít do jejich sbírek přístup. Na půdě univerzity tak vznikaly akademické sbírky pouze pro potřeby univerzity a její akademické obce.

UB jako taková je poměrně mladá knihovna. Původní decentralizované knihovny různých kateder a ústavů (41 pracovišť) byly organizačně spojeny pod hlavičku Univerzitní knihovny teprve v lednu tohoto roku. Nicméně univerzitní knihovny i ZB byly již součástí knihovnické sítě NEBIS a měly společný knihovní systém Aleph, kde univerzitní knihovny měly vlastní ADM bázi stejně jako ZB. Zapojení do SLSP využili k rozsáhlé reorganizaci jednotlivých izolovaných knihoven, vzniku UB a posílení spolupráce s ZB. Obě knihovny například velice úzce spolupracují v rámci akvizice, kdy UB je zodpovědná za nákup zdrojů z oblasti medicíny a přírodních věd a ZB za společenské a humanitní obory.

---

¹ <https://library.ethz.ch/>

² <https://www.sbfi.admin.ch/sbfi/en/home/ihe/higher-education/domain-of-the-federal-institutes-of-technology.html>

³ <https://www.ub.uzh.ch/de.html>

⁴ <https://www.zb.uzh.ch/de/>

Univerzita Zürich plánuje do r. 2028 výstavbu nové univerzitní budovy Forum UZH⁵, jejíž součástí by měla být i knihovna.

Průběh cesty

Před samotnou cestou jsme zástupcům všech oslovených knihoven zaslali okruh témat, která nás zajímají a proběhl také jeden online meeting s ETH, kde jsme si některé z otázek vyjasnili.

V Curychu jsme pak absolvovali několik schůzek. Setkali jsem se s Rudolf Mumenthalerem, ředitelem Universitätsbibliothek Zürich. Této schůzky se zúčastnil kromě systémového knihovníka UB Simona Allemana také vedoucí IT ZB Sascha Beck, který byl u přechodu obou knihoven UB i ZB do Almy od počátku a měl tak nejvíce informací.

Na ETH nás přijal zástupce ředitele knihovny Andreas Kirstein, dále jsme měli možnost pohovořit s Jonasem Stöcklim z oddělení fondů a systémovou knihovnicí Barbarou Wittwer. Navštívili jsme také oddělení služeb, kde se nám věnovala Deborah Otujelu a dokonce jsme měli možnost nahlédnout do oddělení digitalizace, jehož technické vybavení je opravdu impozantní. V době naší návštěvy měl hlavní koordinátor projektu ‚ETH goes SLPS‘ Sebastian Brassel dovolenou, měli jsme ale možnost s ním konzultovat online.

Topologie swisscovery⁶

Topologie systému Alma obsahuje *komunitní zónu* (globální zóna, obsahuje především metadata elektronických zdrojů a soubory standardů, vkládá Ex Libris) a *institucionální zónu (IZ)*, v níž jsou spravovány fondy a administrativní údaje jedné nebo více knihoven. Metadata elektronických zdrojů, které pocházejí převážně od poskytovatelů elektronických zdrojů, jsou umístěna v komunitní zóně a lze je tam aktivovat. Licencované zdroje každé knihovny se pak spravují v institucionální zóně.

Pro konsorciálního řešení poskytuje Alma ještě síťovou neboli network, zónu (NZ), která obsahuje bibliografická data všech knihoven a tvoří tak centrální katalog. Data o uživatelích, která obvykle bývají v institucionální zóně, jsou v případě konsorciálního řešení swisscovery spravována centrálně SLSP a jsou tedy v síťové zóně a do lokálních IZ se pouze zrcadlí.

Institucionálních zón je ve swisscovery 29 a každá obsahuje informace o fondech několika knihoven, např. knihovny a archivy ETH sdílejí jednu zónu, UB a ZB má také jednu společnou IZ. Přestože je možné mít v rámci jedné zóny různá pravidla, UB a ZB se rozhodly vystupovat co nejvíce jednotně, a tak mají stejná výpůjční pravidla, poplatky. Proces harmonizace byl náročný, ale úspěšný.

Do swisscovery je zapojeno 490 knihoven, jde však o jednotlivé fakultní/katederní knihovny. Institucí zapojených do konsorcia je tak méně. Počet zapojených knihoven neustále roste, řeší se například také zapojení Švýcarské národní knihovny, která již má Almu také, ale je to velice komplikované především ohledně legislativy.

---

⁵ <https://www.media.uzh.ch/en/Press-Releases/2019/Forum-UZH.html>

⁶ <https://slsp.ch/de/news/20181207-2>

[https://knowledge.exlibrisgroup.com/Alma/Product_Documentation/010Alma_Online_Help_\(English\)/010Getting_Started/030Alma_Topologies](https://knowledge.exlibrisgroup.com/Alma/Product_Documentation/010Alma_Online_Help_(English)/010Getting_Started/030Alma_Topologies)

Poskytovatelem služby je společnost SLSP, která má smlouvu s Ex Libris na jedné straně a s knihovnami na straně druhé. Žádný přímý smluvní vztah mezi jednotlivými knihovnami a Ex Libris již není. Vlastníky dat jsou stále knihovny, které jsou za ně zodpovědné. Jakékoliv problémy řeší knihovny se SLSP (nutné zadat ticket přes help desk), které se je primárně snaží řešit vlastními silami a teprve, když neví, tak to řeší s Ex Libris. SLSP tak má přístup do všech IZ a vidí všechna data.

Registrace uživatelů

Ve Švýcarsku působí společnost SWITCH (obdoba CESNETu v ČR), která akademickým institucím nabízí služby na poli federativní správy identit. Jednou z nich je služba AAI, která reguluje a zjednodušuje přístup k síťovým zdrojům. AAI se skládá ze dvou skupin komponent: Domovské organizace (IdP – Identity Provider) a zdroje (SP – Service Provider). Zúčastněné švýcarské organizace tvoří federaci (SWITCHaai), která je založena na vzájemné důvěře. Domovské organizace (např. univerzity) jsou odpovědné za registraci a správu svých uživatelů. V případě požadavku na přístup ke zdroji probíhá ověření uživatele v příslušné domovské organizaci. Po úspěšném ověření zašle domovská organizace požadované atributy uživatele poskytovateli služby poté, co uživatel udělil svůj souhlas (souhlas uživatele).

Jako nový standard pro služby v akademickém prostředí se nyní etabloval **SWITCH edu-ID**, univerzálně použitelné přihlašovací jméno. Má nahradit SWITCHaai, jehož infrastrukturu využívá. Univerzitní přihlašovací údaje doplňuje o celoživotní a uživatelsky orientovanou identitu (pro všechny osoby se vztahem ke švýcarské akademické sféře). Získat SWITCH edu-ID může každý obyvatel Švýcarska, stačí doložit, že žije ve Švýcarsku.

Pro registraci do swisscovery se využívá SWITCH edu-ID, které většina uživatelů zejména z akademického prostředí již měla, pokud ne, tak si ho během registrace založili. Uživatelé uzavírají vztah se SLSP, jejich identitu ověřuje a zaručuje se za ni domovská univerzita. Většina zapojených knihoven to má tedy nastavené tak, že uživatel se během registrace do swisscovery přihlásí do účtu SWITCH edu-ID, povolí předávání informací SWITCH edu-ID do SLSP a provede registraci.

Na ETH uživatelé registraci do swisscovery započínají v univerzitní systému pro správu identit (Identity Web Center) a SWITCH edu-ID si tak propojí i s univerzitním účtem (včetně SWITCHaai).

Při přechodu z jednoho systému na druhý se data o uživateli nemigrovala, každý se musel registrovat znovu a uzavřít tak dohodu se SLSP. Vzhledem k tomu, že jednotlivé kantony jsou velice rozdílné, co se týče právních aspektů ochrany osobních údajů, způsobila tato změna v některých kantonech značný mediální ohlas.

Časový harmonogram projektů:

	2014	2015	2017	2018	2019	2020
SWITCH edu-ID	zahájení projektu	první pilotní projekt	spuštění služby	zahájeny migrace		
swisscovery		zahájení projektu	založení SLSP		zahájeny migrace	spuštění platformy

Uživatelská data jsou v rámci konsorcia uložena v network zóně, data se do institucionální zóny nijak nemigrují. Knihovnici se mohou jen díky prolinkování podívat, jaká práva uživatel má. Pokud je potřeba v registračních údajích provést změnu, může to udělat pouze sám uživatel na úrovni SWITCH edu-ID.

Zajímavé je, že díky SWITCH-edu ID nepotřebují externí uživatelé mimo univerzitu registraci do knihovny, aby se v knihovně dostali k EIZ. Stačí přijít osobně do knihovny a přihlásit se (ZB, UB).

Katalogizace, data, migrace

Vzhledem k tomu, že většina knihoven byla před vznikem platformy SLSP součástí jiné sítě knihoven (NEBIS, RERO, IDS Basel-Bern, IDS Luzern, IDS St.Gallen aj.), zodpovědnost za přípravu dat k migraci nesla tato původní sdružení. Zodpovědnost za vlastní migraci už nesla společnost SLSP, která ji naplánovala a koordinovala ve spolupráci s Ex Libris.

Na čištění dat a přípravu samotné migrace bylo vynaloženo velké úsilí. V rámci sítě NEBIS se s vlastním čištěním dat začalo ještě před tím, než bylo zřejmé, že bude vybrán software Alma a celková příprava trvala 3 roky.

Jelikož společnost Ex Libris nebyla schopna nabídnout uspokojivou metodu deduplikace bibliografických údajů, byl touto prací pověřen tým, který spravoval původní společný centrální katalog swissbib.

V původním Alephu pracovala síť NEBIS se 3 admin bázemi – vlastní adm báze měla ZB i UB, ETH měla adm bázi společnou s ostatními knihovnami.

Čištění dat se netýkalo pouze dat bibliografických. Nejdůležitější věcí bylo, aby každá knihovní jednotka měla umístění, protože v Almě se na základě umístění v holdingovém záznamu řídí podmínky výpůjčky. Kromě toho bylo důležité, aby umístění v záznamu jednotky odpovídalo umístění v holdingovém záznamu. V Almě již administrativní záznam, který by spojoval knihovní jednotku s bibliografickým záznamem neexistuje, tento úkol přebírá v systému Alma holdingový záznam. Záznamy tak bylo nutné porovnat a upravit pomocí skriptu vyvinutého speciálně pro tento účel.

V síti NEBIS dříve vytvářeli společný záznam jak pro tištěnou, tak e-verzi časopisu, a přestože od roku 2015 se zavedením pravidel RDA elektronické časopisy automaticky oddělili, stále se v databázi NEBIS nacházelo několik tisíc společných záznamů, které bylo potřeba oddělit.

Časově nejnáročnější bylo čištění záznamů elektronických zdrojů a úprava místních klíčových slov. Na migraci dat se připravili opravdu pečlivě, o žádná data nepřišli, všechno se stihlo včas.

Poté, co se všichni soustředili na migraci dat a úspěšně přešli na nový systém, objevují se nové problémy a výzvy. Všechny navštívené knihovny zmínily, že v současné chvíli je problémem katalogizace. Každá instituce má vlastní katalogizátory, katalogizace není centralizovaná a nikdo ji neřídí. Mezi knihovnami jsou velké rozdíly, např. francouzsky mluvící se teprve nyní učí pravidla RDA, jež dříve nepoužívali. SLSP dělá pro katalogizátory nějaké testy, které musí každý katalogizátor pracující v konsorciu podstoupit, ale jsou velmi lehké.

Jsou tak v procesu harmonizace pravidel katalogizace, např. jaký jazyk při katalogizaci použít. Nemůže se měnit katalogizační záznam z jednoho jazyka do druhého, takže pokud to jako první z katalogizoval někdo v italské části Švýcarska, bude záznam italsky, každá další knihovna, která vlastní stejný titul, k záznamu přidá pouze věcný popis v němčině nebo francouzštině. Pokud potřebuje cokoli dalšího, řeší se to interními poli.

Interní pole jsou vůbec zvláštnost Almy, před migrací dat je potřeba se na ně soustředit. Pole specifická pouze pro konkrétní instituci jsou uložena pouze v její institucionální zóně. Nedávno ale zjistili, že lokální pole mohou dělat problém při čištění dat v Almě. Při migraci se samozřejmě nezabránilo duplicitám, a tak se průběžně z Almy odstraňují. Lokální pole si ale knihovny navzájem nevidí, a když chce někdo něco smazat v NZ, tak nevidí, že záznam má také lokální pole, která jsou pro jinou knihovnu důležitá, a tudíž by se záznam mazat neměl.

V bibliografických záznamech je de facto vše – různé hesláře, jazykové verze, napojeny jsou 3 různé autoritní soubory, může se tak stát, že pole 1XX je v záznamu 3x podle jazyka autorit.

V současné chvíli se tedy hledá podoba, jak katalogizační politiku v rámci konsorcia uchopit. Při SLSP pracuje Expert group, jejíž členové dříve pracovali v NEBIS. Nečeká se tedy, až pravidla nastaví SLSP, ale všechny zúčastněné knihovny se intenzivně podílí.

Systemy 3. stran

Co se týče zapojení systémů třetích stran, zajímavá situace je v Zentral Bibliothek, která přestože má spoustu věcí sloučenou s UB, tak finanční systém má každá instituce svůj. ZB používá systém Sage, UB pak systém SAP. V ZB si ve spolupráci s Ex Libris naprogramovali spojení mezi Sage a Almu, což bylo velice komplikované. SAP napojen na Almu není, UB to nechtěla, ale díky vlastnímu řešení integrace Sage by bylo možné na Almu napojit i SAP. Bylo by tak možné v rámci jedné IZ mít integrované dva různé účetní systémy, tedy Sage i SAP.

Registrace uživatelů probíhá přes SWITCH edu-ID, takže není potřeba mít napojen studijní informační systém. Není napojen ani např. Moodle. Co se týče doporučené literatury, obě univerzity nyní systematicky tvoří tzv. course reserve neboli Semesterapparat⁷.

Žádný další zásadní systém žádná z knihoven napojen na Almu nemá (kromě tiskáren na štítky apod.).

Závěr

Cesta byla velikým přínosem. Měla jsem příležitost navázat nové pracovní vztahy s univerzitními knihovníky ve Švýcarsku a dozvěděla jsem se spoustu nových a hodnotných informací, jak vybrané univerzitní knihovny pracují v rámci platformy swisscovery.

Potvrdila se tak moje představa, že díky tomu, že švýcarské knihovny byly dlouhá léta zvyklé pracovat v rámci několika knihovních sítí (v NEBIS od r. 1987), se celý přechod na nový systém tolika knihoven jeví jako hladký a bezproblémový. Projekt byl také úspěšný díky tomu, že téměř paralelně s ním běžel projekt SWITCH-eduID. V rámci swisscovery tak mohli využít novou autentizační metodu, díky které je možné nabídnout služby skutečně napříč celým Švýcarskem jak akademické, tak odborné veřejnosti.

Děkuji Asociaci knihoven vysokých škol České republiky, že díky její finanční podpoře jsem mohla tuto zahraniční cestu absolvovat.

---

⁷ <https://math.ethz.ch/library/collection/crc.html>
[https://www.ub.uzh.ch/de/unterstuetzung-erhalten/fachliche-
unterstuetzung/wirtschaftswissenschaften/semesterapparate.html](https://www.ub.uzh.ch/de/unterstuetzung-erhalten/fachliche-unterstuetzung/wirtschaftswissenschaften/semesterapparate.html)